

LJUDSKA PRAVA I OBRAZOVANJE U VIŠEKULTURALNOM DRUŠTVU

*Doc.dr.sc. Marijana Škutor*⁸²
Sveučilište u Slavonskom Brodu, Hrvatska

Sažetak: Temelji demokratskog društva počivaju na vladavini ljudskih prava s ciljem promicanja i zaštite kako individualnih tako i kolektivnih ljudskih prava. Ona se temelje na vrijednostima koje nam osiguravaju jednakost i dostojanstvo te nam pripadaju samim rođenjem. Cilj ovoga rada bio je ukazati na važnost promocije temeljnih ljudskih prava s naglaskom na ljudska prava na obrazovanje. Ona su preduvjet za ostvarivanje svih drugih ljudskih prava i bitan čimbenik u smanjenu siromaštva i socijalnih razlika u društvu. Ovaj rad polazi od povijesnih promjena zaslužnih za ideju ljudskih prava pa sve do Europskog sustava ljudskih prava i prava u obrazovanju. Također se spominje Europska inicijativa za Bosnu i Hercegovinu koja se odnosi na Kodeks zaštite u školama kroz promicanje prava na obrazovanje i uputama kako iste prepoznati. Ključan je cjeloživotni pristup obrazovanju za ljudska prava ali i zastupljenost ovih tema na svim odgojno-obrazovnim razinama uključujući i predškolske ustanove. Promicanjem i zaštitom ljudskih prava bi se umanjile predrasude prema pojedincu i skupinama na osnovu dobi, spola, vjeroispovijesti, boje kože, seksualne orijentacije, rodne identifikacije..., koje veoma često vode ka etnocentrizmu i diskriminaciji u suvremenom društvu.

Ključne riječi: diskriminacija, dostojanstvo, pravo na život, pravo na obrazovanje, sloboda.

UVOD

Ljudska prava su načela i propisi po kojima smo svi jednaki u pravima i neovisni od osobnih razlika. Po njim svi imamo pravo na život, slobodu i sigurnost te na zadovoljenje osnovnih potreba bez obzira na rasu, boju kože, spol, vjeru, političko i drugo uvjerenje, nacionalno ili socijalno podrijetlo, obrazovanje ili drugi status. Razmatrajući koncept ljudskih prava, prve se norme javljaju u sklopu sveobuhvatnih zbirki, vjerskih, moralnih i pravnih propisa koji su važili za osobe određene vjeroispovijesti. (*Opća deklaracija o ljudskim pravima, 1948*). Važno je napraviti distinkciju između pojmova *neotuđivih prava* u ranijim tekstovima i suvremenih pojmova ljudskih prava. U ranijim tekstovima pojam *neotuđivih prava* odnosi se na *prava slobodnog čovjeka ili građanina* (muškarac, bijelac), a ne u značenju *svi ljudi* (Spajić-Vrkaš i sur., 2004, Spajić-Vrkaš 2014). Međunarodna zajednica uvodi promjene kod definiranja ljudskih prava i zalaže se za utemeljenje jednakih prava za sve ljude bez obzira na spol, rod, vjeroispovijest, boju kože, nacionalnost i sl. (Spajić- Vrkaš, 2001; Barnier Leroy, 2016). Krajem 18. stoljeća javljaju se dva značajna dokumenta koja su izvršila utjecaj na suvremeno shvaćanje ljudskih prava - američka *Deklaracija o neovisnosti* iz 1776. godine, te francuska *Deklaracija o pravima čovjeka i građanina* iz 1789. godine. *Povelji Ujedinjenih naroda*, čijim je potpisivanjem 1945. godine osnovana u San Franciscu *Organizacija Ujedinjenih naroda*, čime započinje i proces institucionalizacije ljudskih prava. Temeljna svrha Organizacije jest uspostavljanje međunarodne suradnje u *promicanju i jačanju ljudskih prava i temeljenih sloboda za sve bez razlike u*

⁸² marijana.skutor@gmail.com

pogledu rase, spola, jezika ili religije. Godine 1948. nastaje Opća deklaracija o ljudskim pravima čija je temeljna misao vodilja da se sva ljudska bića *rađaju slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima*. Spomenuta svrha posebno je važna zbog zaštite prava posebno osjetljivih grupa. Prema *Općoj deklaraciji o ljudskim pravima* i drugim instrumentima ljudskih prava, posebno osjetljive grupe su: djeca i mladi, žene, lezbijke i homoseksualci, starije osobe, osobe s posebnim potrebama, bolesnici, uključujući osobe oboljele od AIDS-a, migranti i njihove obitelji, izbjeglice, azilanti i osobe bez državljanstva, nacionalne, etničke, vjerske i jezične manjine, te starosjedioci. (Povelja Ujedinjenih naroda 1948).

Obrazovanje, naobrazba, izobrazba ili školovanje kao pojam ima višestruko značenje. Pod obrazovanjem se podrazumijeva ustanova, proces, sadržaj i ishod organiziranoga i/ili slučajnoga učenja u ulozi razvoja različitih kognitivnih sposobnosti, kao i stjecanja raznovrsnih znanja, vještina, umijeća i navika poput čitanja, pisanja, računanje ili stjecanja općega znanje o čovjekovu prirodnu, društvenu, kulturnu i gospodarskomu okruženju. Obrazovanje (formalno i neformalno) nužna je sastavnica svake kulture kojoj je zadaća očuvanje i oblikovanje identiteta članova društva. Obrazovanje svakog člana društva jedan od temeljnih društveno-političkih interesa čije se značenje otkriva u širokom rasponu od ekonomske politike do izgradnje i očuvanja kulturnog i nacionalnog identiteta. No, to ujedno znači barem dvoje. Prvo, obrazovanje je po svom cilju, sadržaju i organizaciji društveno-politički uvjetovano. (Franković i sur., 1963, Novina, 2019:113). Među ljudskim pravima pravo na obrazovanje ima značajnu ulogu. Osim što je temeljno pravo svakog čovjeka, ono je pretpostavka za ostvarivanje gotovo svih drugih ljudskih prava te jedan od najboljih instrumenata u borbi protiv siromaštva (Barnier Leroy, 2016). Obrazovanje ima važnu ulogu u promociji ključnih vrijednosti Vijeća Europe: demokracije, ljudskih prava i vladavine prava te u sprječavanju kršenja ljudskih prava. U širem smislu, obrazovanje ima ulogu obrane od porasta nasilja, rasizma, ekstremizma, ksenofobije, diskriminacije i nesnošljivosti. Petkovska, (2008), Ledić i Turk, (2013), kao dva osnovna ljudska prava građanska ideologija ističe: pravo glasa i pravo na obrazovanje. Spajić-Vrkaš, (2002), određuje tri aspekta prava na obrazovanje: *pravo na obrazovanje, prava u obrazovanju, te prava putem obrazovanja*. Činjenica da pravo na obrazovanje podrazumijeva raspoloživost i dostupnost obrazovanja, a prava u obrazovanju prihvatljivost i prilagodljivost obrazovanja stoga se nameće na pitanje koliko je obrazovanje dostupno, raspoloživo, prilagodljivo i prihvatljivo svima u kulturnom kontekstu društva u kojem pojedinac obitava.

Kultura je način života pripadnika društva, kulturni koncept je važan jer iskazuje navike, običaje društva kroz mnoge naraštaje, desetljeća i stoljeća. Ona je *nacrt življenja* po kojem živi neko društvo. Društvo, ustaljen obrazac ponašanja. (Haralambos i Horborn, 2002:17). *Višekulturalna društva* imaju obilježja multikulturalizma i interkulturalizma koji nisu istoznačnice. Multikulturalizam je svijest o postojanju različitih kultura, s druge strane, pojam interkulturalizma se odnosi na interakciju, odnosno postavljanje, razvijanje i izgradnju odnosa među kulturama. Dakle, interkulturalizam ne pretpostavlja da samo poznajemo druge kulture, odnosno ljude iz drugih kultura, već da s njima uspostavljamo komunikaciju poštovanja i uvažavanja. (Perotti, 1994:16, Hercigonja, 2017:107)

Povijesne promjene koje su pridonijele pojavi ideje ljudskih prava

Tu spadaju pojava ideje prirodnih prava čovjeka nasuprot božanskih prava države i vladara, priznanje prava i slobode pojedinca u ustavima najrazvijenijih zapadnih država, uvođenje proceduralnih pravila kao početak poštenog procesa, ograničavanje vlasti kao posljedica sukoba između vladara i Crkve, prihvaćanje ideje promjene i napretka u području zaštite prava pojedinca, pojava ideje sudjelovanja u vlasti, prihvaćanje ideje o obvezi društva i države prema pojedincu, pojava interesnog udruživanja radi zaštite svojih sloboda (profesionalne udruge, sveučilišta, sindikati), jačanje sudstva, uvođenje policijskog nadzora i državne administracije, Spajić-Vrkaš i sur., (2004), Barnier Leroy, (2016). Sloboda se shvaća kao moć pojedinca da radi sve ono što ne ugrožava dobrobit drugog, a obuhvaća slobodu govora, slobodu udruživanja, slobodu vjeroispovijesti i slobodu od uhićenja i zatvaranja. U racionalno uređenoj zajednici ravnoteža između uživanja i ograničavanja slobode ne prepušta se slučaju nego uređuje zakonima. Zakon je izraz opće volje, što znači da svaki građanin ima pravo

sudjelovati u njegovoj izradi. Sukladno tome određuje se da zakon da zakon „mora biti jednak za sve, i kad štiti i kad kažnjava“ (Spajić-Vrkaš, i sur., 2004).

Tek su stravične posljedice Drugog svjetskog rata dovele do novog promatranja ljudskih prava i prava pojedinca, koja su postala predmet međunarodne brige i razgovora u kojima se sve više isticalo mišljenje da država koja ne poštuje prava vlastitih građana predstavlja prijetnju i stanovništvu ostalih država, a time i miru u svijetu. (Miller, Lynn, 1990). Ljudska prava se mogu se podijeliti u više grupa, ali često se svrstavaju u tri kategorije: 1. građanska i politička prava, 2. socijalna i ekonomska prava 3. prava treće generacije. *Prva generacija* ljudskih prava uključuje građanska i politička prava kao što su pravo na slobodu izražavanja, slobodu uživanja, pravo na život, pravo na pošteno suđenje itd. *Druga generacija* ljudskih prava uključuje ekonomska, socijalna i kulturna prava kao što je pravo na adekvatan životni standard, pravo na zdravlje, pravo na obrazovanje i slična prava. *Treća generacija* ljudskih prava odnosi se na kolektivna prava društva ili naroda kao što je pravo na održivi razvoj, mir ili zdravo okruženje. S jedne strane, treća generacija ljudskih prava ukazuju na to da ljudska prava nisu samo puka institucija nego da se ona razvijaju i mijenjaju. S druge strane, kroz njih se prepoznaju novi problemi koji ugrožavaju pravo na život svih ljudi te stoga ova prava trebaju naći i pronalaze svoje mjesto u katalogu ljudskih prava. Zdrav i održiv okoliš može se promatrati i kao ekonomsko i socijalno pravo koje osigurava određeni stupanj standarda i kvalitete u zaštiti okoliša. I posljednje, pravo na zdrav okoliš nerijetko je predstavljeno kao jedno od prava na području solidarnosti. Ljudska prava treće generacije predstavljaju dakle jamstvo da prirodni čovjekovi životni prostori neće biti previše oštećeni ili čak potpuno uništeni, već bi trebala zaštititi prirodne resurse za generacije koje dolaze. (Kolednjak i Šantalab, 2013; 327).

Europski sustav ljudskih prava

Europski sustav ljudskih prava smatra se najrazvijenijim sustavom ljudskih prava i sloboda uopće, prvenstveno zbog učinkovitih mehanizama zaštite. Okosnicu tog sustava čine *Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda Vijeća Europe* i *Europski sud za ljudska prava* koji je uspostavljen prema čl. 19. Konvencije. Njegovim uvođenjem došlo je do značajnih promjena u tradicionalnom shvaćanju suvereniteta države, jer se građanima europskih država omogućilo pokretanje postupka za zaštitu svojih prava pred europskim institucijama onda kada im tu zaštitu ne osiguraju domaći sudovi. Sustav se počeo razvijati krajem Drugoga svjetskog rata s čvrstim osloncem na *Opću deklaraciju o ljudskim pravima* i dugu tradiciju ustavne zaštite građanskih i političkih prava najrazvijenijih zemalja Zapadne Europe. (Ledić i Turk, 2013; Spajić-Vrkaš, 2004, Hrvatić, 2014) Poslijeratna Europa stavila je naglasak na ostvarenje prava i sloboda građana u okviru demokratskog političkog poretka držeći da je to najsigurniji put za održanje mira i stabilnosti svijeta. Stoga je razumljivo da su ta polazišta utkana u europske integracijske procese na svim razinama, što potvrđuju tekst Statuta Vijeća Europe iz 1949., *Schumanova deklaracija* iz 1950., ‘Završni akt Konferencije o europskoj sigurnosti i suradnji’ iz 1975. i ‘Ugovor o Europskoj uniji’ iz 1992. Iako se pod europskim sustavom ljudskih prava obično misli na instrumente i mehanizme koji su uspostavljeni pod Vijećem Europe, europski je sustav znatno složeniji. Čine ga tri sustava koji se međusobno razlikuju po opsegu i naravi zaštite prava i sloboda pojedinca. Oni polaze od različitih instrumenata, imaju uspostavljena različita tijela za praćenje primjene tih instrumenata i međusobno se nalaze u različitim odnosima. To su sljedeći sustavi: *Sustav Vijeća Europe* (45 zemalja članica), *Sustav Europske unije* (svibnja 2004. godine 25 zemalja članica), *Sustav Organizacije za europsku sigurnost i suradnju* (55 zemalja članica). (Ledić i Turk, 2013; Spajić-Vrkaš, 2001).

Program Europske Unije, Europska inicijativa za demokraciju i ljudska prava za Bosnu Hercegovinu, Kodeks za zaštitu ljudskih prava u školama (2007)

Predstavnici vlasti u Bosni i Hercegovini usvojili su veliki broj međunarodnih ugovora koji treba da osiguraju zaštitu ljudskih prava u školi. Bosna i Hercegovina je potpisnik *Europske Konvencije o ljudskim pravima* i *Konvencije o pravima djeteta*. Ustav Bosne i Hercegovine daje prioritet ovim konvencijama u odnosu na sve ostale ustavne regulative. Kroz članstvo u Vijeću Europe, Bosna i

Hercegovina ima obavezu da harmonizira obrazovni sustav u odnosu na ove konvencije. U obrazovnom sustavu Bosne i Hercegovine postoji nedostatak praktičnih dokumenata koji će ponuditi načine kako da se zaštite ljudska prava u školi. Zbog ovog razloga su Fondacija za kreativni razvoj, Udruženje za suradnju roditelja i škole u BiH i Catholic Relief Services BiH, uz podršku Delegacije Europske Komisije u Bosni i Hercegovini i Ambasade Ujedinjenog Kraljevstva u Bosni i Hercegovini, inicirali aktivnosti sa ciljem da kreiraju publikaciju *Kodeks za zaštitu ljudski prava u školi*, koji treba da ukloni različite oblike kršenja ljudskih prava u školi, (oblike ugrožavanja) te omogućuje stvaranje zdravih i pozitivnih odnosa među članovima školske zajednice. (Instrumentarij za vrednovanje i samovrednovanje osnovne škole, 2013, Spajić-Vrkaš, 2015).

Iz programa Europske Unije Europska inicijativa za demokraciju i ljudska prava za Bosnu i Hercegovinu izdvojiti ćemo: *Okvir za razvoj i primjenu Kodeksa* su međunarodni dokumenti i sporazumi koje je ratificirala BiH, kao što su: Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima; Europska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda; Konvencija o pravima djeteta; Međunarodni sporazum o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima; Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije te Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH. Član 26. Univerzalne deklaracije o pravima čovjeka, Član 28. Konvencija o pravima djeteta, *imaš pravo da se obrazuješ! Etički principi po kojima škola djeluje - Humanistički pristup u odgoju i obrazovanju*: Odgoj i obrazovanje je usmjereno prema sveobuhvatnom razvoju ličnosti ostvarivanju njenih ljudskih prava i temeljnih sloboda. Škola je dužna da odgojno - obrazovni proces provodi na principima razumijevanja, tolerancije, jednakosti i poštivanja među svim pojedincima bez obzira na rasnu, spolnu, nacionalnu, vjersku i socijalnu pripadnost s ciljem promoviranja jednakih mogućnosti i postupaka za sve. Obrazovanje predstavlja instrument pozitivnih društvenih promjena. Transformacija društva ka punom uspostavljanju svih ljudskih prava i sloboda je cilj obrazovanja. Samo, djeca obrazovana po ovim etičkim principima mogu postati odgovorni pojedinci koji će stvarati društvo zasnovano na vladavini zakona i poštivanju ljudskih prava, te osigurati najbolji životni standard za sve građane. (Crnić-Grotić, Sgardelli Car, 2010).

Mehanizmi zaštite ljudskih prava u školi - Zaštita prava pojedinca na obrazovanje su: Svaka osoba ima pravo na obrazovanje. Bilo koji oblik diskriminacije u odgoju i obrazovanju predstavlja povredu prava pojedinca zagwarantiranih Ustavom Bosne i Hercegovine. Svakom pojedincu je kroz pravo na obrazovanje omogućuje pravo pristupa obrazovnim institucijama, pravo na efikasno obrazovanje koje mu omogućuje da stekne korist i ugled, te pravo na službeno priznavanje njegovih obrazovnih rezultata. Škola osigurava svim članovima školske zajednice najšire razumijevanje zaštite ljudskih prava u obrazovanju. Sudjelovanje u aktivnostima zaštite ljudskih prava u školi je obaveza svakog člana školske zajednice. Svi članovi školske zajednice su dužni da zaštite svakog pojedinca, koji u dobroj namjeri prijavi kršenje ljudskih prava kao žrtva ili svjedok, da ne bi osjetio negativne posljedice svoje inicijative.. *Jezici, udžbenici i pismo u NPP*: NPP se provodi na jezicima konstitutivnih naroda Bosne i Hercegovine u svim školama. Učenik/učenica ima pravo odabira udžbenika na maternjem jeziku koji uključuju teme i oblasti utvrđene zajedničkom obrazovnom jezgrom. Učenik/učenica se obrazuje u oblastima nacionalne grupe predmeta po udžbenicima na maternjem jeziku preporučenim od segmenta vlasti nadležnog za obrazovanje. NPP osigurava učenicima/učenicama savladavanje oba pisma koja su u službenoj upotrebi u Bosni i Hercegovini. Kultura ljudskih prava ključna je pretpostavka inkluzivnog, stabilnog i razvoju orijentiranog demokratskog društva. U tranzicijskim društvima odgoj i obrazovanje za ljudska prava predstavljaju moćan instrument osnaživanja građana za demokratski razvoj. (Barnier Leroy, 2016). Škole trebaju odgajati i obrazovati učenike u skladu s općim kulturnim i civilizacijskim vrednotama, ljudskim pravima i pravima djece te da ih trebaju osposobiti za život u multikulturnom svijetu, poštivanje različitosti i snošljivost, kao i za aktivno i odgovorno sudjelovanje u razvoju demokracije. Od velikog značaja svakako je osiguranje kvalitetnog obrazovanja, izobrazbe i stručnog usavršavanja nastavnika u cjeloživotnom kontekstu, ali i drugih stručnjaka koji skrbe o dobrobiti djece i mladih, kao što su pedagozi, psiholozi, socijalni radnici, liječnici, novinari, suci, tužitelji i policijski službenici. Nastavnicima treba osigurati uvjete za stjecanje znanja o ključnim pojmovima, temama i zakonitostima u ovom području; osposobiti ih za korištenje participativnih, interaktivnih, istraživačkih i suradničkih metoda učenja u nastavi i izvannastavnom kontekstu; osnažiti ih za poticanje razvoja

kritičkog mišljenja kod učenika i otvorenosti prema drugačijim kulturama i svjetonazorima, kao i za obradu društveno kontroverznih tema kroz raspravu, debatu i dijalog; pripremiti ih za ocjenjivanje i vrednovanje u sklopu sustava osiguranja kvalitete odgoja i obrazovanja na institucionalnoj razini i potaknuti ih na preuzimanje vodstva u demokratizaciji školske kulture i izgradnji škole kao demokratske zajednice učenja i poučavanja. Konačno potrebno je uvesti obrazovanje za ljudska prava i demokratsko ili aktivno građanstvo na pravne fakultete, s obzirom da se ljudska prava prvenstveno razvijaju i štite upravo kroz pravne mehanizme i da je pravno uređenje prakse građanskog odgoja i obrazovanja preduvjet uvođenja. (Spajić-Vrkaš, 2015),

Pravo na obrazovanje i kako prepoznati ljudska prava na obrazovanje?

Prema Općoj Deklaraciji o ljudskim pravima, Usvojena i proglašena na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda, 10. prosinca 1948. godine (rezolucija br. 217 /III/): 1) Svatko ima pravo na obrazovanje. Obrazovanje mora biti besplatno, barem na osnovnom i općeobrazovnom nivou. Osnovno obrazovanje mora biti obavezno. Tehničko i stručno obrazovanje mora biti svima dostupno, a više i visoko obrazovanje mora biti svima dostupno prema sposobnostima. 2) Obrazovanje mora biti usmjereno na pun razvoj ljudske ličnosti i jačanje poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda. Ono mora promovirati razumijevanje, toleranciju i prijateljstvo među svim narodima, rasnim ili religijskim grupama i podupirati aktivnosti Ujedinjenih nacija na očuvanju mira. 3) Roditelji imaju pravo prvenstva u izboru vrste obrazovanja za svoju djecu." (Opća deklaracija o ljudskim pravima, 1948).

Iz navedenog članka vidljivo je kako su Deklaracijom utemeljene odrednice obrazovanja koje su aktualne i danas. Navedene se odnose na: osnovno obrazovanje koje je obvezno i besplatno, tehničko i stručno obrazovanje koje je svima dostupno te visoko obrazovanje dostupno u skladu sa sposobnostima pojedinca. U navedenom dokumentu određen je i smjer djelovanja u obrazovanju te je ujedno zajamčeno i prvenstvo izbora roditelja kada je u pitanju obrazovanje djeteta. Tijekom izrade Deklaracije velika polemika razvila se prilikom definiranja obveznog obrazovanja. Zbog negodovanja mnogih zemalja te u to vrijeme nerealne mogućnosti stvaranja školske obveze za odrasle obrazovanje je definirano kao obvezno samo na osnovnoj razini (Bondia, 2001; Barnier Leroy, 2016). Opća skupština Ujedinjenih naroda 1966. godine usvojila je dva dokumenta: *Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima* i *Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima*. Dok se u prvom dokumentu pravo na obrazovanje samo spominje unutar jednog članka u sklopu vjerskog obrazovanja, u drugom se ono detaljnije definira. U Međunarodnom paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima pravo na obrazovanje utemeljeno je u čl. 13. i 14. Članak 13. sastoji od četiri stavka (Bondia, 2001; Barnier Leroy, 2016).

Premda se 1. i 3. stavkom potvrđuju elementi utvrđeni čl. 26. Opće deklaracije o ljudskim pravima, 2. stavak odnosi se na obveze na koje pristaju države članice, a one podrazumijevaju: 1) osiguravanje besplatnog i obveznog osnovnog obrazovanja; 2) omogućavanje raspoloživosti i dostupnosti srednjeg, tehničkog i strukovnog obrazovanja; 3) ostvarivanje jednake dostupnosti višeg i visokog obrazovanja, u skladu sa sposobnostima pojedinaca; 4) uvođenje sustava stipendiranja učenika; 5) poboljšavanje materijalnog položaj učitelja. Iz navedenog je razvidno kako ova razina utemeljenja prava na obrazovanje ima širu perspektivu, koja obuhvaća stipendiranje učenika i poboljšanje materijalnog položaja učitelja. Člankom 14. ističe se važnost osiguranja obveznosti i besplatnosti obrazovanje te se obvezuje države na donošenje plana njegove provedbe. Ratifikacija Pakta obvezuje države na slanje izvještaja Komisiji za ekonomska, socijalna i kulturna prava, svake četiri godine, koja državama daje preporuke za unaprjeđenje prakse (Maleš, 2002, Barnier Leroy, 2016).

Pod širokim naslovom *obrazovanje i ljudska prava* mogu se razmatrati različiti sadržaji. Radi se o dva osnovna pitanja: Jedno je bavljenje pravom na obrazovanje, kao članom 26. Konvencije o ljudskim pravima, a drugo pitanje je razmatranje sustava obrazovanja kao poluge za razvoj kulture i prakse demokracije i ljudskih prava u jednom društvu. Demokraciju ne čine samo institucije i procedure za donošenje odluka, već je ona važna i kao sustav vrijednosti (Bondia, 2001: 28), a u razvoju određenog sustav vrijednosti obrazovanje ima izuzetno važno mjesto. Napravljen je mehanizam s ciljem prenošenja znanja i vrijednosti s jedne generacije na drugu koji se kroz sustav obrazovanja u društvu

prenosi eksplicitno i implicitno. Kroz godine, razvila se ideja obrazovanja o ljudskim pravima i za ljudska prava kojima se nastoji postići nediskriminacija i ravnopravnost u odgojno-obrazovnim institucijama, te se stoga njime pokušava podići individualna i kolektivna svijest o temama kao što su univerzalnost, nedjeljivost i neotuđivost ljudskih prava i sloboda, ali i osposobiti građane za borbu protiv nejednakosti koja polazi od spolnih, etničkih, jezičnih, religijskih, socioekonomskih ili nekih drugih diskriminativnih obilježja. (Dürr i sur., 2002:53, Vujčić,2000). Ostvarivanjem prava na obrazovanje osigurava se mogućnost za uživanje svih ostalih ljudskih prava (Maleš, 2002; Spajić-Vrkaš i sur., 2004; Tomaševski, 2006; Melchiorre, 2010; Farnell, 2012). Farnell (2012) navodi kako osiguravanjem jednakih obrazovnih prilika preventivno djelujemo na obrazovni neuspjeh i socijalnu isključenost koji mogu biti dugoročno skupi za državu. Iz svega navedenog se može zaključiti kako osiguravanje prava na obrazovanje osim dobrobiti za pojedinca ima pozitivne učinke i na razvoj zajednice. Iako je pravo na obrazovanje jedno od temeljnih ljudskih prava, još uvijek u mnogim zemljama postoje djeca kojima ono nije osigurano. (UNICEF, 2016).

Cjeloživotni pristup obrazovanju za ljudska prava

Cjeloživotni pristup obrazovanju za ljudska prava demokratsko građanstvo: polazišta, mogućnosti i ograničenja» (Spajić-Vrkaš, 2002) daje povijesni presjek nastanka pokreta i dokumenata za zaštitu ljudskih prava. Osnovni cilj je dostojanstven život svakog pojedinca bez obzira na njegovu nacionalnu, religijsku, političku, spolnu i dobnu pripadnost. Konvencija o zaštiti starosjedilačkih plemena usvojena je 1987., na Općoj skupštini međunarodne zaštite rada. To je bio jedan od ključnih dokumenata temeljem kojeg su pokrenuti programi i akcije na međunarodnoj razini s ciljem promicanja i zaštite ljudskih prava, posebno kad je riječ o manjinama. U skladu s tim Savjet Europe je 1997. godine iznio zahtjeve koje bi svaka zemlja morala ispuniti a to su: demokratska i ljudska prava, socijalna kohezija, poštivanje demokratskih vrijednosti i kulturnih različitosti, te sigurnost građana. Ključne dimenzije za razvoj u tom smjeru su: znanje, vještine te stav i aktivnosti svih subjekata zajednice (Spajić-Vrkaš, 2002). Koliko je poznato, Gibson i Duch (1993) prvi su svijest o ljudskim pravima (ili građansku potporu ljudskim pravima) osmišljeno uveli u političku znanost kao dio političke kulture demokracije. U okviru toga, ljudska prava ne mogu se više zaobilaziti kao dio političke kulture ljudi općenito. Navedeni autori naglašavaju da je jedna od “najvažnijih, ali zapostavljenih dimenzija demokratske političke kulture upravo svijest građana o ljudskim pravima se određuju kao dio demokratske političke kulture ljudi (Bourdieu, Passeron, 1977; Vujčić, 2000, Haralambos, 2001:837). *Povelja Vijeća Europe o obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava* (usvojena u sklopu Preporuke CM/R i Odbora ministara, 2007). Ova se povelja bavi *obrazovanjem za demokratsko građanstvo i ljudska prava*. Ne bavi područjima kao što su interkulturalno obrazovanje, ravnopravnost u obrazovanju, obrazovanje za održivi razvoj i obrazovanje za mir, osim gdje se ta područja preklapaju i dolaze u interakciju s obrazovanjem za demokratsko građanstvo i ljudska prava. Ova Povelja označava obrazovanje, usavršavanje, podizanje svijesti, informiranje, praksu i aktivnosti čiji je cilj da opreme one koji uče znanjem, vještinama i razumijevanjem, da razviju stavove i ponašanja, da ih osnaži u ostvarivanju i obrani demokratskih prava i odgovornosti u društvu, da cijene raznolikost i da igraju aktivnu ulogu u demokratskom životu, s ciljem promicanja i zaštite demokracije i vladavine prava. Jer „obrazovanje za ljudska prava“ znači obrazovanje, usavršavanje, podizanje svijesti, informiranosti, praksu i aktivnosti čiji je cilj da učenike opreme znanjem, vještinama i razumijevanjem, razvijanjem stavova i ponašanja, osnaživanjem učenika u njihovu doprinosu izgradnji i obrani opće kulture ljudskih prava u društvu, s ciljem promicanja i zaštite ljudskih prava i temeljnih sloboda. (Ledić i Turk, 2013).

Specijalna izvjestiteljica Tomaševski (2006) navodi kako je prije tri desetljeća je Konvencijom o pravima djeteta svakom djetetu pravno osigurano pravo na obrazovanje ali još uvijek veliki broj djece uopće nemaju pristupa obrazovanju. UNICEF-a (2016) predviđa da će do 2030. godine oko 60 milijuna djece osnovnoškolske dobi bit izvan sustava obrazovanja ukoliko ne dođe do promjena u sustavu odgoja i obrazovanja. Ljudska prava na osnovno obrazovanje međunarodnim ugovorom su definirana kao razina obveznog, besplatnog i prije svega svima dostupnog obrazovanja. *Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima* kojim se osigurava pravo na obrazovanje te *Konvencija o pravima djeteta* kojom definirane obveze država i cjelokupne društvene zajednice prema

djetetu. Nadalje, razumijevanje i proučavanje prava na obrazovanje olakšava teorijski okvir *4-A shema* unutar kojeg je pravo na obrazovanje opisano putem četiri dimenzije. Dimenzije se odnose na: raspoloživost, dostupnost, prihvatljivost i prilagodljivost obrazovanja. Putem navedenih dimenzija produbljuje se razumijevanje obveza države u osiguranju prava na obrazovanje. Imajući u vidu kako je pravo na obrazovanje najugroženije za onu djecu koja žive u siromašnim obiteljima i/ili zajednicama. (UNICEF, 2016). Zagovornici globalizacije prigovaraju tome da vlade financiraju školovanje. Promatrano na takav način, školovanjem bi se trebalo trgovati kao i bilo kojom drugom uslugom, a nasuprot tome ljudska prava zagovaraju da pravo na obrazovanje bude definirano kao internacionalno ljudsko pravo koje bi financirala vlada. Danas je obrazovanje opisano terminologijom marketinga (kao dionice), kao konkurentne cijene kojima se trguje, a posebice visoko obrazovanje. Tomaševski je imala zadaću izvijestiti o statusu u svijetu, promicati pomoć vladama za hitne planove akcije da bi se osiguralo besplatno obavezno obrazovanje za sve te promicati eliminaciju svih oblika diskriminacije u obrazovanju, razviti odnose sa UNESCO-om, UNICEF-om i svjetskom bankom. Pravo na obrazovanje nije definirano kao ljudsko pravo jer bi to značilo da može biti zlouporabljeno. Njezin cilj bio je povezivanje ljudskih prava s pravom na obrazovanje tako da ljudi koji rade u obrazovnom sektoru mogu prepoznati njihova kršenja. Najveći je izazov bio pokazati da je pravo na obrazovanje ljudsko pravo. Prema zakonu je obrazovanje javna usluga, mora se institucionalizirati, to je obveza vlade pojedine zemlje, kao i osiguranje i ostvarivanje prava na obrazovanje. Nametanje plaćanja obrazovanje djeci iz siromašnih obitelji suprotno je težnji da se smanji siromaštvo u svijetu. Problem je u tome što Svjetska Banka ne prihvaća obrazovanje kao ljudsko pravo - zbog toga je potreban profesionalni rad, aktivizam ljudskih prava i osvješćivanje o pravima. (Tomaševski, 2001, 2004, Spajić -Vrkaš, 2015)

Odgoj za ljudska prava u obrazovanju od predškolske ustanove do visokog obrazovanja

Škole postaju mjesta susreta etničkih i kulturalnih različitosti. Svi sudionici odgojno-obrazovnog sustava trebaju imati pravo na različitost i pravo na jednakost pred drugima. Prihvatanje drugog i drugačijeg postaje poželjan obrazac interkulturalnog obrazovanja koje treba da potiče vladavinu prava i poštivanja svakog pojedinca. Njegova prava na obrazovanje i u obrazovanju trebaju biti zajamčena i u praksi prihvaćena, a jednake šanse u obrazovanju postaju imperativ odgojno-obrazovnog sustava. U školskoj praksi je veoma često neizvedivo postići jednakost te izbjeći predrasude među učenicima jer ih najčešće nasljeđuju od svojih roditelja i donose u školsko okruženje. Mandarić Vukušić, (2015) tvrde da je usvajanje vrijednosti kod djece temelj za nadogradnju uspješnog odgoja i obrazovanja za ljudska prava u predškolskoj dobi. Odgoj i obrazovanje za ljudska prava važan su alat za izgradnju stabilnosti u državama odnosno društvima pogođenim ratom, nejednakošću ili bilo kakvim oblikom socijalne nepravde. Ovaj sustav razvija i primjenjuje nove strategije za poučavanje ljudskih prava uz primjerenu pedagogiju i kurikulume. (Zajda, Ozdowski, 2017). Mlinarević, Marušić, (2005), Mandarić Vukušić, (2015) tvrde da kreiranjem ugodnog ozračja u kojem postoji međusobno poštovanje između djece i odgojno-obrazovnih djelatnika prvi je korak ka pristupu odgoju i obrazovanju za ljudska prava u odgojno-obrazovnim ustanovama. Ovi autori ističu ključne stavke: cjelokupno ozračje u predškolskoj ustanovi ispunjeno pozitivnim odnosima između svih sudionika odgojno-obrazovnog procesa, svakodnevne životne situacije koje se odnose na zadovoljenje osnovnih potreba djeteta kao biopsihosocijalnog bića i člana zajednice, unaprijed planirane situacije učenja koje za cilj imaju usvajanje temeljnih znanja, vještina i sposobnosti iz područja ljudskih prava. Škutor, (2014), navodi da predškolska ustanova svakako treba započeti sa poučavanjem o ljudskim pravima kroz aktivnosti primjerene za dob predškolske djece. Upoznavanje sa različitim kulturama i važnosti poštivanja istih jedna je od ključnih kompetencija odgajatelja u predškolskoj ustanovi. Interkulturalni odgoj trebao bi poticati razvoj vrtičke kulture koja promiče odgoj za mir, razvoj, toleranciju i poštivanje ljudskih prava. Odgajatelj suvremenom svijetu razmišlja na način da priprema dijete za globalni svijet u kojem se ističe jedinstvenost i vrijednost svake kulture. Cilj je odgoja i obrazovanja za ljudska prava razvijanje potencijala za promicanje i zaštitu ljudskog dostojanstva i fundamentalnih sloboda, kao i promicanje razumijevanja, tolerancije i prijateljstva među svim nacijama, religijskim ili rasnim skupinama te unaprjeđivanje metoda Ujedinjenih Naroda za održavanje mira (McEvoySpero, 2012). Prema istraživanju srednjoškolca i njihovih roditelja (Čaćić-Kumpes i sur., 2014), srednjoškolci su iskazali veći stupanj etnocentrizma od svojih roditelja i to prema etničkim i kulturalnim

različitostima. (Boneta i sur., 2013; Maričić i sur., 2012). Ljudska prava predmetom su istraživanja mnogih društvenih znanosti a ne samo odgojno-obrazovnom procesu. Piršl (2011), je istraživala mišljenja studenata o ljudskim pravima i interkulturalizmu jedna četvrtina studenata nje čula za interkulturalizam, te su isti pokazali veći stupanj etnocentrizma i predrasude prema nekim etničkim skupinama. Ivković, Hodžić i Matešić (2021), istraživanjem studenata učiteljskog fakulteta o zastupljenosti tema o ljudskim pravima u ishodima učenja došlo se do rezultata da su isti većinski zastupljeni u programskim sadržajima. Četvrtina ispitanika studija predškolskog odgoja smatra da teme o ljudskim pravima nisu primjerene za djecu predškolske dobi. Ispitanici također smatraju da je pravo na obrazovanje jedno od ključnih ljudskih prava te su nastavnici dužni osigurati svakom djetetu ostvarivanje tog prava kroz odgoj i razvoj kulturnog identiteta. Baketa (2019), tvrdi da Bolonjski proces pridonosi kvaliteti visokog obrazovanja te služi kao instrument ekonomskog razvoja i konkurentnosti a nikako nije u funkciji smanjenja nejednakosti u obrazovanju. Giroux, H. (2012) ističe koncept „transfera znanja“ u visokom obrazovanju prihvaća se bez propitivanja, ipak je prigovor kako su nastavnici zaboravili vezu između obrazovanja i demokracije, obrazovanja i jednakosti. Kroz razne projekte se potiče se i jača suradnja visokog obrazovanja sa privatnim sektorom te se studenti trebaju pripremati za tržište rada i biti konkurentan proizvod na tržištu. Važnost obrazovanja za ljudska prava potvrđena je u okviru Ujedinjenih naroda proglašavanjem Desetljeća odgoja i obrazovanja za ljudska prava (1995. - 2004.) a koje je od 2005. godine preraslo u Svjetski program odgoja i obrazovanja za ljudska prava. Program je prvenstveno usmjeren na uvođenje obrazovanja za ljudska prava u osnovne i srednje škole, no rasprava se vodi i o mjestu učenja za ljudska prava u visokom obrazovanju. (Barnier Leroy, 2016)

ZAKLJUČAK

Diskurs ljudskih prava već je nekoliko desetljeća područje društvenih borbi, koje u suvremenom svijetu u kontekstu globalizacije dobivaju nova i specifična obilježja. Isticanjem tih transformacija sve su očitije različitosti čiji međusobni odnosi i kontrasti izazivaju stalna previranja, rasprave i sukobe. Pravo na obrazovanje ističe se kao važan segment ljudskih prava i moćan instrument za osnaživanje pojedinaca i skupina na globalnoj razini. Obrazovanje o ljudskim pravima i za ljudska prava put je ka smanjivanju nejednakosti u obrazovanju i formiranju odgojno-obrazovnih ustanova gdje se neće vršiti selekcija prema narodnosti, kulturi, jeziku ili socio-ekonomskom statusu. Obrazovanje o ljudskim pravima i za ljudska prava sastoji se ne samo od znanja o ljudskim pravima, nego ovisi i o razvoju vještina stavova koje su bitne kako bi se osoba aktivirala u zaštiti vlastitih i tuđih ljudskih prava. Na taj način se stvara put ka uspostavi okoline koja se temelji na uvažavanju ljudskih prava i temeljnih sloboda svih, bez diskriminacije. Obrazovanje je, dakle, sredstvo za razvoj demokracije i ljudskih prava u jednom društvu, ali je istovremeno i ogledalo u kome se vide rezultati primjene demokracije i ljudskih prava u nekoj sredini. Zato treba djecu i mlade odgajati i obrazovati u duhu poštovanja drugog i drugačijeg. Uvažavanje bližnjeg svoga, ma koliko bio različit, jer njegovo pravo na jednakost i različitost njemu je neotuđiva. To bi ujedno trebao biti temelj demokratskog društva koje pruža pravo na volju većine uz uvažavanje temeljnih ljudskih prava. Kroz obrazovanje se razvija i jača svijest o očuvanju ljudskih prava kako pojedinca tako i skupina.

LITERATURA

1. Baketa, N. (2019). Promjena politike osiguravanja kvalitete na javnim sveučilištima Hrvatskoj u periodu od 2001. do 2013. godine. *Politička misao*, 56(1), 74. <https://doi.org/10.20901/pm.56.1.02>.
2. Barnier Leroy, S. (2016) Pravo na obrazovanje kao temeljno pravo. Povijesno – politički i kulturni razvoj međunarodnog i EU pravnog okvira U: Luatti, L. (ur.) *Pravo na obrazovanje: obrazovanjem protiv siromaštva i isključenosti*. Pula: Tiskara MPS d.o.o, str. 19 – 34.
3. Bondia, D. (2001). *Pojam demokracije i njegovo učešće u međunarodnoj zaštiti ljudskih prava: veza između demokratskog društva i ljudskih prava*, u: Čitanka ljudskih prava, Jasna

- Bakšić-Muftić i Ljiljana Mijović (Ur.), Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu, str. 17-47.
4. Boneta, Ž., Ivković, Ž. i Lacmanović, T. (2013). Interkulturalne kompetencije odgojiteljica i socijalna distanca. *Školski vjesnik. časopis za pedagogijsku teoriju i praksu*, 62(4), 479–494. <https://hrcak.srce.hr/112413>
 5. Bourdieu, P., Passeron, J., C. (1977). *Reproduction, society and culture*. Sage publications, London.
 6. Crnić-Grotić, V., Sgardelli Car, N. (2010). *Ljudska prava u Europskoj uniji u praksi Europskog suda...* Zbornik PFZ, 60, (5) 971-994 (2010).
 7. Čačić-Kumpes, J., Gregurović, M. i Kumpes, J. (2014). Generacijske razlike u odnosu prema etničkoj različitosti: stavovi hrvatskih srednjoškolaca i njihovih roditelja. *Revija za sociologiju*, 44(3), 235–285. <https://doi.org/10.5613/rzs.44.3.2>
 8. Dürr, K., Martins, I.F., Spajić-Vrkaš, V. (2002). *Učenje za demokratsko građanstvo u Europi*. Zagreb: Centar za istraživanje, izobrazbu i dokumentaciju u obrazovanju za ljudska prava i demokratsko građanstvo.
 9. Farnell, T. (2012). Jednake prilike u obrazovanju u globalnoj perspektivi. U: Sage Publications. Kiš-Glavaš, L.(ur.), *Studenti s invaliditetom: Opće smjernice*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, str.14-34.
 10. Franković, D., Pregrad, Z., Šimleša, P. *Enciklopedijski rječnik pedagogije*, Zagreb, Matica hrvatska, 1963, 576-577.
 11. Gibson, J. L., Duch, R. M., Support for Rights in Western Europe and the Soviet Union: An Analysis of the Beliefs of Mass Publics, u F. D. Weil (ur.), *Research on Democracy and Society*, JAI Press Inc., Vol. 1,1993., str. 242.
 12. Giroux, H. (2012). Higher Education Under Siege: Rethinking the Politics of Critical Pedagogy. *Counterpoints*, 422, 327–341. <http://www.jstor.org/stable/42981765>
 13. Haralambos, M., Holborn, M. (2002). *Sociologija – teme i perspektive*. Golden marketing, Zagreb.
 14. Hercigonja, Z. (2017). Socijalne teme : Časopis za pitanja socijalnog rada i srodnih znanosti, Vol. 1 No. 4, 2017.
 15. Hrvatić, N. (2014), Interkulturalno obrazovanje i europske vrijednosti, U: Hrvatić, N. (ur.) *Interkulturalno obrazovanje i europske vrijednosti*, Zagreb-Virovitica: Odsjek za pedagogiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Visoka škola za menadžment u turizmu i informatici u Virovitici, str. 18-30.
 16. Instrumentarij za vrednovanje i samovrednovanje osnovne škole, Interkulturalno i inkluzivno obrazovanje (2013). Ur. Branko Popić. Blicdruk, Sarajevo.
 17. Ivković Hodžić, Ž., Matešić, M. (2021) Od uprave do studenta: tri perspektive o ljudskim pravima u obrazovanju ... *Školski vjesnik* 70 (2021.), 2, 57–82
 18. Kolednjak M., Šantalab M.. (2013). Ljudska prava treće generacije, *Tehnickal journal* 7, 3(2013), 322-328
 19. Ledić, J., Turk, M. (2013), Izazovi europske dimenzije u obrazovanju: pristupi i implementacija u nacionalnom kontekstu. U: Hrvatić, B., Klapan, A. (ur.) *Pedagogija i kultura: teorijsko metodološka određenja pedagogijske znanosti*, Zagreb: Hrvatsko pedagogijsko društvo, str. 262-273.
 20. Maleš, D. (2002) Obrazovanje – osnovno ljudsko pravo. *Napredak*, 143(4), str. 388 – 402.
 21. Mandarić Vukušić, A. (2015). *Odgoj za ljudska prava i ozračje ustanova ranog i predškolskog odgoja*, Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu, 6(7), 181-193.
 22. Maričić, J., Kamenov, Ž. i Horvat, K. (2012). Predrasude u dječjoj dobi: provjera dviju skala socijalne distance. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 21(1), 137–158. <https://doi.org/10.5559/di>.
 23. McEvoy Spero, A. (2012). Teaching Human Rights Through The Performing Arts. Doctoral Dissertation. University of San Francisco: San Francisco.
 24. Melchiorre, A. (2010) The Right to Education. *Submission for the NGO Consultation on the UN Draft Guiding Principles on Extreme Poverty and Human Rights: the rights of the poor*. Geneva: Right to Education Project.

25. Miller, Lynn H., *Global Order: Values and Power in International Politics*, Westview Press, Boulder., 1990., str. 179.
26. Nacionalni program zaštite i promicanja ljudskih prava za razdoblje od 2013. do 2014. godine, (2013), Vlada Republike Hrvatske, Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, Zagreb.
27. Narodne novine (2010) *Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda*. Dostupno na: [https://www.zakon.hr/z/364/\(Europska\)-Konvencija-za-za%C5%A1titu-ljudskih-prava-i-temeljnih-sloboda](https://www.zakon.hr/z/364/(Europska)-Konvencija-za-za%C5%A1titu-ljudskih-prava-i-temeljnih-sloboda) [10. siječnja 2023]
28. Novina, M. (2019). Obrazovanje i evangelizacija, *Nova prisutnost* 17 (2019) 1, 111-125
29. Obrazovanje za ljudska prava i demokraciju: zbirka međunarodnih i domaćih dokumenata (ur. Vedrana Spajić-Vrkaš) (2001), Zagreb, Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO.
30. Opća deklaracija o ljudskim pravima, Usvojena i proglašena na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda, 10. prosinca 1948. godine (rezolucija br. 217 /III/).
31. Petkowska, S. (2008). Kontroverze afirmativnih akcija u obrazovanju, U: *Sociokulturna antropologija*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Beogradu.
32. Piršl, E. (2011). Odgoj i obrazovanje za interkulturalnu kompetenciju, *Pedagojska istraživanja*, 8 (1), 53 – 70 (2011)
33. Povelja Vijeća Europe o obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava, usvojena u sklopu Preporuke CM/Rec (2010.)
34. Program Europske Unije, Europska inicijativa za demokraciju i ljudska prava za Bosnu i Hercegovinu, Kodeks za zaštitu ljudskih prava u školama, (2007), Urednici: Haljeta Samir i Osmanagić Jesenko, Maunagić d.o.o., Sarajevo *Odbora ministara*.
35. Spajić-Vrkaš, V. (ur.) (2001). Zbirka međunarodnih i domaćih dokumenata. Zagreb: Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO.
36. Spajić-Vrkaš, V., (2002). *Promicanje obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo na Sveučilištu*, Edukativni seminar, srpnja 2002., Zagreb.
37. Spajić-Vrkaš, V. (2014), *Kulturna različitost, građanstvo i obrazovanje*, U: Hrvatić, N. (ur.) *Interkulturalno obrazovanje i europske vrijednosti*, Zagreb-Virovitica: Odsjek za pedagogiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Visoka škola za menadžment u turizmu i informatici u Virovitici, str. 3-17.
38. Spajić-Vrkaš, V., Stričević, I., Maleš, D., Mijatović, M. (2004). *Poučavati prava i slobode*. Zagreb: Istraživačko-obrazovni centar za ljudska prava i demokratsko građanstvo Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagreb, str. 34-90.
39. Spajić-Vrkaš, V. (2015). *(Ne)moć građanskog odgoja i obrazovanja: objedinjeni izvještaj o učincima eksperimentalne provedbe kurikuluma građanskog odgoja i obrazovanja u 12 osnovnih i srednjih škola (2012./2013.)*. Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja. https://www.ncvvo.hr/wp-content/uploads/2016/06/GOO_e_publikacija.pdf
40. Škutor, M. (2014). Kompetencije odgajatelja u interkulturalnom društvu. U I. Hicela (Ur.) *Zbornik radova, 20. dani predškolskog odgoja Splitsko-dalmatinske županije „Mirisi djetinjstva* (str. 47-53). Split: Dječji vrtić "Grigor Vitez": Dječji vrtić "Cvit Mediterana".
41. Tomaševski, K. (2006) *Human rights obligation in education: The 4 – A Scheme*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers
42. Tomaševski, K.(2001) *Human rights obligation: making education available, accessible, acceptable and adaptable*. Gothenburg: Novum Grafiska AB.
43. UNICEF (2016) *The State of the World's Children 2016*. New Yourk: United Nations Children's Fund. Dostupno na: https://www.unicef.org/publications/files/UNICEF_SOWC_2016.pdf [25. siječnja 2023]
44. Vujčić, Vladimir, (2000).Svijest o ljudskim pravima, *Polit. misao*, Vol XXXVII, br. 3, str. 55—69.
45. Zajda, J., Ozdowski, S. (2017). *Globalisation, Human Rights Education and Reforms*. Springer Publishing: Dordrecht.

HUMAN RIGHTS AND EDUCATION IN A MULTICULTURAL SOCIETY

Summary: *The foundations of a democratic society rest on the rule of human rights with the aim of promoting and protecting both individual and collective human rights. They are based on values that ensure equality and dignity and belong to us by birth. The aim of this work was to point out the importance of promoting fundamental human rights with an emphasis on human rights to education. They are a prerequisite for realizing all other human rights and an important factor in reducing poverty and social differences in society. This paper starts from the historical changes responsible for the idea of human rights up to the European system of human rights and rights in education. The European initiative for Bosnia and Herzegovina is also mentioned, which refers to the Safety Code in schools through the promotion of the right to education and instructions on how to recognize them. A lifelong approach to human rights education is key, but also the representation of these topics at all educational levels, including preschool institutions. The promotion and protection of human rights would reduce prejudices against individuals and groups based on age, gender, religion, skin color, sexual orientation, gender identification, etc., which very often lead to ethnocentrism and discrimination in modern society.*

Keywords: *discrimination, dignity, right to life, right to education, freedom.*